

ÜÇÜNCÜ PLANIN KALKINMA MODELİ : «BAĞIMLI HİZMET TOPLUMU»NA GEÇİŞ

Oğuz ÖNER

I — GİRİŞ

a — Genel Kısa Bilgi

Bu yazıda Devlet Planlama Teşkilatı'nın Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'na (1973-77) temel olmak üzere hazırladığı «büyüme» modelini inceleyeceğiz.

DPT bu konuda iki döküman hazırlamıştır. Bunlardan birincisi, «Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-77), Büyüme Modeli ve İlk Çözümler» adını taşıyordu ve Mayıs 1971 de yayınlanmıştır. İkincisi ise «Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-77), Büyüme Modeli ve Çözümleri» adını taşımaktadır; Şubat 1972 de yayınlanmıştır ve Ankara'da toplanan «Uluslararası Kongre»ye sunulmuştur. İncelememizi bu ikinci belge üzerinde yapacağız.

Böyle bir döküman önce iki açıdan incelenebilir :

- modelin tekniği ve uygulanması,
- istatistik verileri.

b — Modelin Tekniği ve Uygulanması

Bilindiği gibi, kullandığı teknik açısından iki plan türü öngörülmektedir : tutarlılık (consistency) modelleri ve optimizasyon (utility maximization) modelleri.¹ İncelediğimiz model birinci türden. Ve bu türün tekniği olan (37 sektörlü bir) Input-Output modeline dayanıyor.

Yine bilindiği gibi planlamaya iki yaklaşım vardır : bir yaklaşımda önce millî gelirdeki artış (parasal olarak) hedef alınır,

(1) S. Chakravarty, «Capital and Development Planning», The M.I.T. Press, 1969 ,s. 7 v.d.

sonra bunu gerçekleştirecek optimum makro büyüklükler bulunur, sonra da bu büyüklükleri gerçekleştirecek sektörel düzeyde hesaplara girilir. Bundan sonra yapılacak şey, her sektör için bulunan hasıla hacmi ve S/H oranını gerçekleştirecek yatırım projeleri aramaktır. Bu yaklaşım Tinbergen okulunun safhali planlama yaklaşımıdır ve Batı usulü planlama olarak bilinir. Bu yaklaşım, görüldüğü gibi, optimizasyon ya da fayda maksimizasyonu tekniğine uygundur.

İkinci yaklaşım ise tam ters yönden hareket eder ve materyel planlama ya da Sovyet-türü planlama olarak bilinir. Bu yaklaşımda ilk önce materyel yatırım hedefleri alınır: şu kadar şu fabrikadan, v.b. gibi. Ve planlama süreci yukarıdaki ters yönünde geliştirilir, ve sektörlerarası tutarlılık sağlanır. Input-output tekniği ise bu tutarlılığı sağlamak için kaçınılmaz bir alet olmaktadır.

Bizim model ise bu iki yaklaşımın karması halinde. Bir yandan alttan, pek belirli olamayan sektörel tahminler, bir yandan da yukarıdan kalkınma hızı tahminleri alınıyor. Sonra bu ikisi uyuşturulmaya çalışılıyor. Bu durum bundan önceki iki planda da böyle idi.

Özetle plan modelinde ne belirli bir refah optimizasyon hedefi ne de belirli bir somut sektör (fabrika) hedefi var. Aslında model, özellikle birincisine yer verecek yapıda değil.

Bu çarpıklığın sebebi nedir? Bizce bu terslik gelişigüzel bir durumun sonucu değil. Belirli bir amacın gerçekleştirilebilmesi için bu çarpıklık adeta zorunlu oluyor:

Daha önceki bir yazımızda büyüme modellerinin amacının iktisadî gelişme sırasında istikrarı sağlamak olduğunu ileri sürmüştük.² Dikkat edilirse söz konusu döküman «kalkınma modeli» değil, «büyüme modeli» başlığını taşıyor. Modelin ne bir refah ne de bir materyel hedef taşımadığını belirtmiştik. Öyle ise model, materyel planlama yaklaşımını benimsemediği halde neden Input-Output tekniğini kullanmaktadır? İşte, modelin hedefinin «büyüme» anlayışına uygun olarak istikrarı sağlamak olduğunu görüyoruz: Input-output tekniği sektörlerarası uyuşmayı sağlayarak istikrara ulaşmanın bir aleti olmaktadır.

c — Modelin Verileri

Model ikinci olarak, kullandığı istatistik veriler açısından da eleştirilebilir. Bu verilerin yeni, güvenilir, geçerli ve gerçekçi olup

(2) O. Öner, «Büyüme Teorisi, Teknolojik Gelişme ve Az Gelişmiş Ülkeler», S.B.F. Dergisi, Haziran 1971.

olmadıkları inceleyebilir. Örneğin hemen göze çarpan, marjinal tüketim eğiliminin % 40 gibi çok yüksek bir değer alınması tartışmaya açık bir konu.

d — Eleştiri Açımız

Ne var ki, biz eleştirimize modelin ne tekniğini ne de verilerini konu yapmak istiyoruz. Aslında bu iki açıdan yapılacak eleştirinin de planlama teşkilatında çalışanlarca yapılması, çalışmalara ve verilere daha yakın olmaları nedeni ile daha uygun.

Bizim asıl inceleyeceğimiz şey, plan modelinin bu hali ile Türkiye için nasıl bir kalkınma anlayışı getirdiği ve uygulandığında Türk Ekonomisi'ni nereye götüreceği.

Bu incelemeyi şu yöntemle yapacağız : temel sektörler, dış ticaret, devlet ve özel sektörün rolü, kamu maliyesi ve refah açılarından, modelin sonuçlarını ele alacağız. Bu önemli noktalarda plan modelinin 1977 ye kadar ne yönde bir gelişme öngördüğünü çıkaracağız. Bu gelişme yönlerini, ekonominin planlı dönem içindeki performansı ile karşılaştırıp, modelin altında yatan temel kalkınma anlayışını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken, hazırladığımız 8 tablodan yararlanacağız.

Modelde 12 alternatif bulunmaktadır. Bu alternatifler, % 6 dan % 8 e kadar kalkınma hızlarına tekabül ediyor. Biz incelememizi, ihracat artış hızı hepsinde eşit ve % 8.5 olan şu alternatiflere dayadık :

Alternatif Kodu :	Kalkınma Hızı :
A ₀	% 6
A ₆	% 6.5
A ₈	% 7
A ₁₀	% 7.5

Burada A₁₀ alternatifinin özel bir yeri var. Çünkü bu alternatifin üçüncü plan için temel alternatif olacağı belirtilmektedir.³

(3) DPT, «AET ve Katma Protokol Karşısında Uzun Dönemli Kalkınma Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Stratejisine Giriş», Özel Seri NO. DPT: 60-İPD: 19. (Nakleden: «Uzun Dönemli Kalkınmanın ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planının Temel Hedefleri ve Stratejisi-Taslak», SPD, Ocak 1972.)

II — EKONOMİNİN YAPISI

İncelemenin ilk bölümünü ekonominin genel yapısı teşkil edecek. Burada «yapı» sözünden kastımız, ekonomideki üç temel sektörün, yani, tarım, sanayi ve hizmetlerin birbirlerine göre durumudur.⁴

Tablo - 1 de bu üç sektörün 1963 ten bu yana yurt içi hasıla içindeki paylarını görüyoruz.⁵ 1963-70 arasında gözümüze çarpan önemli bir özellik, hizmetler sektörünün, Cumhuriyetin başlangıcından bu yana oldukça sabit kalan bir paya sahipken 1965 yılında artık en büyük sektör haline gelmiş olması : % 44.3 hizmetler sektörü, % 38.1 tarım.

Bu bizce çok önemli bir olgu. Çünkü genellikle, tarımın payının küçülmesi sanayileşmek olarak takdim edilmektedir. Oysa Türk ekonomisinde tarımın payının küçülmesi sanayileşme anlamına gelmemektedir. Cumhuriyet tarihinde ilk defa olarak hizmet sektörü ekonominin en büyük sektörü durumuna geçmiştir ve bu durum, kararlı bir eğilim olarak artarak devam etmektedir.

Şimdi plan modelinin bu eğilim karşısındaki tutumuna bakalım : «baz yılı» olarak alınan 1972 için bu paylar şöyledir : 1970 e göre tarımın payı 2 puan azalmış, sanayinin payı 3.7 puan azalmış ama hizmetlerin payı 5.7 puan artmıştır.

A₁₀ (% 7.5 kalkınma hızı) alternatifi gerçekleştiği takdirde tarımın payı % 22.1, sanayinin payı % 27.3 ve hizmetlerin payı % 50.6 olacaktır! Böylece 1965 yılında, tarımı da geçerek en büyük sektör haline gelen hizmetler, üçüncü beş yıllık plan ve 15 yıllık plan dö-

(4) Bu üçlü ayırımı sistemli olarak ilk kullanan Colin Clark adlı ünlü iktisatçı olmuştur. Biz de Colin Clark'ın yaptığı gibi, inşaat sektörünü sanayie değil, «hizmetler» sektörüne aldık. Colin Clark «ikinci» sektörü, üretim sürecinin «sürekli» ve ürünlerinin «taşınabilir» olması ile ayırdetmektedir. Böylece inşaat, üçüncü sektöre giriyor : *Conditions of Economic Progress*, Third Edition, St. Martin's Press, 1957, s. 326 ve 376.

(5) Türk ekonomisinin yapısındaki daha eski gelişmeler için bakınız : Doç. Dr. Mehmet Selik, «Türk Ekonomisinde Yapısal Değişme», S.B.F. Dergisi, Haziran 1969. Bu makalede ekonominin yapısı 1927 den bu yana verilmektedir. 1927 de tarımın payı % 60 iken, 1963 e kadar % 43 e kadar düşmesine karşılık sanayinin payı % 6 dan % 17.5 a çıkmış, hizmetler sektörü ise % 40 a yakın bir oranda aşağı yukarı sabit kalmıştır.

nemi sonunda yalnız en büyük sektör olmakla kalmayacak, aynı zamanda yurt içi gelirinin yarısından fazlasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, model Türk ekonomisine yapısal değişme ve sanayileşme getirmemekte, zaten en büyük sektör olan hizmetler sektörünün daha da büyümesini öngörmektedir. Model % 7.5 hızla uygulandığında bile Türk ekonomisi 1977 yılında sanayileşmiş değil, deyim uygunsu, «hizmetleşmiş» olacaktır.

III — DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER

Bilindiği gibi, dış ekonomik ilişkiler, Türk ekonomisinde, bir çok az gelişmiş ülkelerde olduğu gibi çok önemli bir yer tutmaktadır. Dış ekonomik ilişkileri, dış ticaretin bileşimi ve dış açık açılardan inceleyeceğiz :

a — Dış Ticaretin Bileşimi

Planlı dönem içinde ihracatın bileşiminin gelişmesini Tablo - 2 de görüyoruz. Dönem içinde tarım ürünleri ihracatı % 70 ile % 80 arasında değişmektedir. Sanayi ürünlerinin payı ise % 15 ile % 25 arasında değişmiş.⁶ Geri kalan % 3 ile % 8 arası ise maden ihracatının payı oluyor.

Yine % 7.5 kalkınma hızına göre 1977 de sanayi ürünleri ihracatımızın payı % 40 olacak. Fakat bunun yarısını hammaddeler teşkil edecek. Az işlenmiş tarım ürünlerini hesaba katmasak bile, ihracatımızın % 20 si sanayi ürünü, % 80 i ise tarım ürün ve hammadde olması nedeni ile, az gelişmiş bir ülke olma durumunu olduğu gibi muhafaza ediyor olacağız; ve bunun getirdiği olumsuz etkilerin hepsini bu plan modeli değiştirmemiş olacak.

(6) Bizim istatistiklerimiz «sanayi ürünleri» başlığı altında, sınıî hammaddeleri ve az işlenmiş tarım ürünlerini de vermektedir. Bu durum, sanayi ürünlerinin payını şişirmektedir. Diğer ülkelerle karşılaştırma yapabilmek için, IMF (Uluslararası Para Fonu) bu iki şişirten maddeyi çıkarınca sanayi ürünlerimizin ihracat içindeki payı % 2 ye kadar düşmektedir. Bu, açıktır ki, bizim sanayi ürünleri saydığımız malların onda dokuzunu batılıların sanayi ürünü saymadıkları anlamına gelir. Bu durum dikkate alınmadığında diğer ülkelerle yapılacak karşılaştırmalar önemli ölçüde hatalı olacağı gibi, önce rakamları şişirip arkasından sanayileştirdiğimiz kanısına da ulaşabiliriz. Bununla birlikte, bu incelemede bu konunun araştırılması olanağımız olmadığı için, bu ayrımı inceleme içinde yapmadık, durumu verildiği gibi kabul ettik.

Planlı dönemde ithalatın bileşimini ise Tablo - 3 te görüyoruz. Yatırım mallarının payı % 44 ile % 48 arasında değişmektedir. (Bu başlık içinde inşaat malzemesi de bulunuyor). Tüketim malları ithalatı toplam içinde % 4 ile % 5.5 luk bir yere sahip. Hammaddeler ise % 47 ile % 53 arasında değişiyor. % 7.5 kalkınma hızı gerçekleştiğinde (A₁₀ alternatifi) yatırım malları ithalatının payı % 38 e düşüyor. Hammadde ithalatı ise bütün planlı dönemde ulaşılan % nin üzerine çıkararak % 55 e ulaşıyor.

Bizce bu oran önemli bir gösterge, Çünkü içeride gerçekleşecek sanayileşmenin mahiyetini belirtiyor: kurulan sanayi bütün planlı döneme (ve daha eski dönemlere oranla) dışarıya daha çok bağımlı hale gelecek.

b — Dış Açık

Tablo - 4 te, planlı dönemde dış açığın gelişmesini görüyoruz. Dış açık, 1967 fiyatları ile 650 milyon ile 3 700 milyon arasında değişmiştir.

Şimdi yukarıda belirttiğimiz, yurt içi üretimin dışa bağlı olması durumunu farklı kalkınma hızlarında dış açığın gösterdiği değişme ile de gösterebiliriz. Genellikle, kalkınma hızı arttıkça, dış açığın ve borcun kapanacağı varsayılır. Üçüncü plan modelinde ise kalkınma hızı büyüdükçe dış açık artmaktadır: % 6 kalkınma hızı ile hiç dış açık vermezken, hız % 6.5 a çıkınca dış açık 400 milyon, % 7 hızla 720 milyon ve % 7.5 hızda ise bir milyara çıkıyor.

Bunun sebebi nedir? Kalkınma hızı arttıkça dış açığın azalacağı şunun için kabul edilir: kalkınma hızının artması sanayileşme ile olur; ağır sanayi geliştikçe ve «makine yapan makina»lar yurt içinde yapıldıkça, bir yandan yatırım malları ithal etme gereği azalırken, bir yandan da, dünya piyasasında geçerli olan sanayi malları ihraç edilmeye başlanır, böylece dış açık azalır.

Üçüncü plan modelinde bu durum niye terstir? Bunun nedeni üçüncü plan modelinin yatırım malları sektörüne gerekli ağırlığı vermemiş olmasındadır. 1977 de yatırımların yalnız % 4.8 i yatırım malları sektörüne yapılacaktır.

Sonuç olarak Türk ekonomisi iki etken sonucu ve zincirleme olarak dışa bağımlı hale gelecektir: bir yandan yurt içi üretim, hammaddesi yolu ile gittikçe daha fazla dışa bağımlılaşacaktır. Öte yandan yatırım malları sanayiine gereken önem verilmediğinden, yurt

içi üretimin makina-teçhizat ihtiyacı daha fazla artacağı için, bunları ithal etme gereği dış açığı artırarak ekonomiyi daha fazla dışa bağımlı hale getirecektir.

IV — DEVLET VE ÖZEL SEKTÖR

a — Devletin İktisadî Hayata Müdahalesi

Planlı dönem içinde devletin iktisadî hayata müdahalesi, bir açıdan bakıldığında devamlı olarak artmıştır. Bu açı, devlet gelirlerinin milli gelir içindeki payıdır. Tablo-5 te bu payın gelişmesini görüyoruz. Bu pay 1963 te % 17 den 1971 de % 23 e çıkmıştır.

Plan modelinde bulduğumuz bir özellik, kalkınma hızı arttıkça söz konusu oranın artmasıdır. Bu oran % 6 hızla % 22 iken, % 6.5 hızda % 23.9, % 7 hızda % 25.8 ve % 7.5 hızda ise % 27.9 olacaktır. Bu durum, kalkınma hızının artırılma görevinin devlete verildiğini gösterir. Öyle ise devlet bu artan müdahalesini hangi amaç için kullanacak?

b — Özel Sektörün Yeri

Tablo-6, toplam yurt içi tasarruflar içinde kamu ve özel sektör tasarruflarını göstermektedir. Kamu tasarruflarının payı 1963 yılı dışında daima özel tasarruflardan fazladır. Ve bu fazlalık en fazla % 55 e ulaşmaktadır.

Plan modelinde ise, kalkınma hızı arttıkça, devletin tasarruf yükü artarken özel sektörün yükü azalmaktadır. % 6 kalkınma hızında devletin tasarrufu % 42.1 iken, % 6.5 hızda % 48.3, % 7 hızda % 53.7 ve % 7.5 hızda ise % 59.2 dir. Bu son rakam aynı zamanda planlı dönemin en büyük rakamıdır.

Böylece b şıkında bulduğumuz bulgular a şıkında bulduklarımızı, desteklemektedir: kalkınma hızının arttırılması görevi devlete yüklenmektedir.

Buna karşılık devlet özel sektöre (yıllık) 6 milyar lirayı transfer edecektir. Bu rakam bütün kalkınma hızı alternatiflerinde sabit tutulmaktadır. Yani daha küçük bir kalkınma hızı için, devlet, yatırımlardan vazgeçebilecek ama özel sektöre yapacağı transferi düşürmeyecektir. 1977 yılında dolaysız vergilerin modele göre 16-17 milyar lira olacağı gözönüne alınırsa, bu durum, devletin aldığı dolaysız vergilerin üçte birini yine, dolaysız olarak özel sektöre iade etmesinin düşünüldüğünü ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak, plan modelinin kalkınma anlayışı, kalkınma hızını yükseltme konusunda özel sektörden hiç bir gayret beklememekte, bu görevi devlete yüklemektedir.

V — KALKINMANIN YÜKÜ VE MEYVELERİ

Plan modelinin kalkınma anlayışını tamamlayabilmek için kalkınmanın yükünün ve meyvelerinin ne olacağına bakmak gerekir.

Model gelir dağılımı ile ilgilenmediği için ve vergilerin yansıma biçimlerini bilemeyeceğimizden bu soruya kesin bir cevap bulmak mümkün değil. Ama bazı göstergelerden bu konuda kabaca bir fikir elde etmek mümkün.

a — Kalkınmanın Yüğü

Tablo - 7 de planlı dönemde vatandaşın ortalama vergi yükünü görüyoruz. 1963 teki vergi yüküne 100 dersek, 1970 te bu yük 172 olmuştur. Üçüncü planın başlangıç yılı için bu yük 210 olmaktadır. Yine hesaplarımıza göre, 1977 nin vergi yükü, kalkınma hızlarına göre farklı değerler taşıyacaktır: kalkınma hızının % 6 olması halinde bu yük 225, % 6.5 hız için 250, % 7 hız için 276 ve % 7.5 hız için 307 olacaktır. Yani kalkınma hızının artması vatandaş için vergi yükünün artması demek olacaktır.

b — Kalkınmanın Meyveleri

Tablo - 8, çeşitli kalkınma hızlarında adam başına tüketimi göstermektedir. % 6 kalkınma hızında 3 757 lira olan adam başına tüketim % 6.5 hızda 3 752 liraya düşmekte, % 7 hızla 3 743 liraya düşmekte ve % 7.5 hızda ise 3 729 liraya düşmektedir!

Çok ilginç olan bu durum, kalkınma hızının yükseltilmesinin ortalama vatandaşın aleyhine olduğunu göstermektedir. Kalkınma hızı arttıkça toplumun refahı azalmaktadır. Bu durum, plan modelinin ayırdedici bir özelliği oluyor.

VI — SONUÇLAR

1 — Üçüncü plan modelinin belirli ve kararlı bir kalkınma anlayışına sahip olduğunu görüyoruz. Modelde çeşitli alternatifler var ama gerçek alternatifler yok. Çünkü modelin bütün alternatif-

lerine, bu belirli kalkınma anlayışı hakim. Böyle olunca, «planlama teknik bir iştir, plancılar alternatifleri hazırlar, siyasîler seçim yapar» görüşü bu model ile ortadan kalkıyor. Teknik görüntüsüne rağmen plan modeli siyasî tercihleri baştan yapmış, ve böylece siyasî bir döküman niteliğini de kazanmıştır : plan modeli parlamento ve hükümete siyasî tercih hakkı bırakmamaktadır.

2 — Plan modelinin ne bir refah ne de bir sanayi hedefine sahip olmadığını gösterdik. Ama modelin, birinci bölümde gösterdiğimiz karma yapısına rağmen, belirli bir amacı vardır, o da ekonominin istikrarını sağlamak.

3 — Ama istikrarlı bir statükoyu sağlayayım derken, plan modelinin, Türk ekonomisini belirli bir çıkmaza götüreceği görülmektedir. Aslında Türk ekonomisinin son yıllarda içine girdiği bu eğilimi, plan modeli daha belirli hale getirecektir.

4 — Üçüncü planın modeli, ne belirli bir refah hedefi, ne de belirli bir sanayi hedefi yaklaşımına uymayan, kendine özgü bir yaklaşımdır. % 40 tasarruf eğilimi gibi gerçekçi sayılmayacak verilere yer vermiştir. Ama bu inceleme, plan modelinin temel kalkınma felsefesini bu teknik dökümandan ayıklayıp ortaya çıkarma amacındadır. Plan modelinin kalkınma anlayışı birkaç temel nokta etrafında özetlenebilir :

5 — Planlı dönemde Türk ekonomisinde tarımın payının azalması sanayileşmeyi göstermemektedir. Çünkü 1965 ten beri en büyük sektör tarım değil, hizmetler sektörü olmuştur. Türk ekonomisi 1965 ten beri artık tarım ekonomisi değil, hizmet ekonomisidir. Plan modeli uygulandığında, 15 yıllık plan dönemi sonunda yine sanayileşmemiş olacağız. Çünkü hizmet sektörü büyümesine devam ederek 1977 de yalnız en büyük sektör olmakla kalmayacak aynı zamanda milli gelirin yarısından fazlasına da hakim olacaktır.

Bu durumda Türk ekonomisinin sanayileşmesinden değil «hizmetleşmesi»nden söz etmek daha yerinde olacaktır.

6 — Plan modelinin öngördüğü rakamlar, Türk ekonomisinde plan dönemi sonunda dış bağımlılığın daha fazla artacağını göstermektedir. Yapılması düşünülen yatırımlar bir yandan hammadde ihtiyacını arttırmakta ve böylece iç sanayi yurt dışına daha fazla bağımlı hale gelmekte, öte yandan da bu yatırımların çok az bir kesiminin yatırım malları sektörüne gitmesi düşünüldüğünden makina-teçhizat ihtiyacının artması dış açığı arttırmaktadır. Plan

modelinde dış ticaretin yapısı önemli ölçüde değişmemekte ve kalkınma hızının arttırılması, bu mekanizma ile, dış bağımlılığın artması sonucunu doğurmaktadır.

7 — Plan modeli, devletin iktisadî hayata müdahalesini arttırmakta ama bu müdahaleyi özel sektörü destekleme hedefine yöneltilmektedir.

8 — Kalkınma hızı arttıkça vergi yükü önemli oranda arttığı halde, yine kalkınma hızının artması adam başına tüketimi düşürmektedir! Özellikle bu ikinci nokta modelin kalkınma anlayışını belirtmek bakımından önemlidir.

9 — Plan modelinin sonunda, Yunanistan, İspanya, İtalya gibi ülkelerin bugünkü durumlarıyla Türk ekonomisinin 1977 yılındaki durumu karşılaştırılmaktadır. Öte yandan 3 numaralı dipnotunda adı geçen belgedeki, «1995 yılında, bugünkü Ortak Pazar'ın en fakir ülkesinin bugünkü durumuna ulaşmak hedefidir» ifadesi yukarıdaki karşılaştırma ile birleştirilince, yirmibirinci yüzyıla kadar gerçek bir sanayileşmenin gerçekleştirilmesinden ilgililerce ümidin kesildiğini görüyoruz. Belki Türk ekonomisinin gelişmesi yukarıdaki üç Akdeniz ülkesinin gelişme sırasına benziyeceği ümiddediliyor. Ama korkulur ki, bu kalkınma anlayışı ile 21. yüzyılın başında —eğer bir Akdeniz ülkesine benzetmek gerekiyorsa— Lübnan'ın durumunda kalınmış olacak.

10 — Böylece üçüncü plan modelinin kalkınma anlayışını çeşitli yönleri ile ortaya koymuş olduk. Böyle bir kalkınma, «bağımlı hizmet ekonomisine geçiş» olarak nitelenebilir. Plan modeli uygulandığında Türk toplumun «bağımsız sanayi toplumu»nun tersine, «bağımlı hizmet toplumu» haline gelecektir!

Mart 1972

TABLO — 1

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
TÜRK EKONOMİSİNİN SEKTÖREL YAPISI
(Yurt içi gelirin payı olarak)

	Tarım %	Sanayi %	Hizmetler %	Toplam
1963	42.6	16.1	41.3	100.0
1964	48.8	16.8	42.4	100.0
1965	38.1	17.6	44.3	100.0
1966	38.7	17.8	43.5	100.0
1967	37.0	18.7	44.3	100.0
1968	34.0	25.8	40.2	100.0
1969	32.5	26.7	40.8	100.0
1970	29.5	26.7	43.8	100.0
1972	27.5	23.0	49.5	100.0
1977 (A ₁₀)	22.1	27.3	50.6	100.0

1. 1963-70 arası 1971 Proğramı, DPT, s. 28, tablo 6.

2. 1972 ve 1977, incelenen döküman, s. 86, tablo 16/B.

TABLO — 2

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
İHRACATIN BİLEŞİMİ
(değer olarak)

	Tarım Ürünleri %	Sanayi Malları (*) %	Madenler %	Toplam
1963	77.2	20.0	2.8	100.0
1964	75.8	20.5	3.6	100.0
1965	75.9	19.6	4.5	100.0
1966	77.3	17.9	4.7	100.0
1967	80.4	15.5	4.1	100.0
1968	78.2	18.9	2.8	100.0
1969	71.7	25.1	3.2	100.0
1970	72.8	23.7	3.5	100.0
1971	69.5	22.9	8.0	100.0
1972	62.5	27.1	10.4	100.0
1977 (A ₁₀)	49.2	40.0(*)	10.8(**)	100.0

(*) Bileşimi şöyle: Tüketim Malları + Sınaî Hammadde + Yatırım Malları. 1977 için :

Tüketim Malları = 17.4; Hammadde = 19.4; Yatırım Malları = 3.2.

(**) Bileşimi şöyle:

Mineraller = 6.3; Hizmetler = 4.5.

1. 1963-71 arası, Yıllık Ekonomik Raporlar, Maliye Bakanlığı.

2. 1972, ve 1977, incelenen döküman, s. 85, tablo 15/D.

TABLO — 3

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
İTHALATIN BİLEŞİMİ
(değer olarak)

	Yatırım Malları %	Tüketim Malları %	Hammaddeler %	Toplam
1963	45.8	5.4	48.8	100.0
1964	45.7	4.9	49.4	100.0
1965	42.2	4.3	53.5	100.0
1966	47.5	5.0	47.5	100.0
1967	47.3	4.9	47.8	100.0
1968	48.0	4.8	47.2	100.0
1969	45.2	4.5	50.3	100.0
1970	47.2	4.9	47.9	100.0
1971	44.5	5.2	50.2	100.0
1972	32.7	8.1	59.2	100.0
1977 (A ₁₀)	38.3	6.3	55.4	100.0

1. 1963-67 arası, Yıllık Ekonomik Raporlar, Maliye Bakanlığı.
2. 1968-69 yılları, D.İ.E, Aylık Bülten, 1971-IX, s. 57, tablo 30.
3. 1970-71 yılları, Yıllık Ekonomik Rapor, 1972, s. 16.
4. 1972 ve 1977, incelenen döküman, s. 85, tablo 15/D.

TABLO — 4

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
NET DIŞ AÇIK (*)

	Milyon \$ Carî Fiyatlarla	Milyon T.L. Carî Fiyatlarla	Millî Gelir Zımnî Deflatörü	Milyon T.L. 1967 Fiyatlarıyla
1963	349	3 141	0.85246	3 685
1964	168	1 512	0.87412	1 730
1965	98	882	0.89929	981
1966	183	1 647	0.95431	1 726
1967	129	1 161	1.00000	1 161
1968	234	2 106	1.03376	2 037
1969	228	2 052	1.08484	1 892
1970	180	1 620	1.15301	1 404
1971	90	810	1.24724	649
1972				1 700
1977 (% 6)				0 000
1977 (% 6.5)				400
1977 (% 7)				720
1977 (% 7.5)				1 000

(*) Net Dış Açık = ithalat — ihracat — faktör gelirleri.

1. 1963-71 arası, Yıllık Ekonomik Raporlar.

2. 1972 ve 1977 incelenen döküman, s. 71, tablo 7.

TABLO — 5

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
DEVLETİN İKTİSADÎ HAYATA MÜDAHALESİ

	Gayri Safi Millî Hasıla (Milyon T.L.)	Konsolide Bütçe Gelirleri (Milyon T.L.)	Devlet Gelirinin G.S.M.H. İçindeki Yeri (%)
1963	69 024	11 731	16.9
1964	74 198	12 720	17.1
1965	80 020	14 021	17.5
1966	93 578	16 075	17.2
1967	103 996	18 791	18.1
1968	114 752	20 611	18.0
1969	127 989	23 434	18.3
1970	145 991	32 384	22.2
1971	200 106	45 856	22.9
1972	145 940 (*)	36 034 (*)	24.7
1977 (%6)	198 503	43 679	22.0
1977(%6.5)	203 135	48 559	23.9
1977 (%7)	207 721	53 550	25.8
1977(%7.5)	213 054	59 549	27.9

(*) 1963-71 arası carî fiyatlarla, 1972 ve 1977 rakamları 1967 fiyatları ile. Ama bu durum yıllık % leri etkilemediği için tablonun son sütunu içinde karşılaştırma olanağını bozmuyor.

1. 1963-70 arası, Bütçe Gerekçeleri, Maliye Bakanlığı. 1971 rakamları tahmini: 1972 Bütçe Gerekçesi, s. V-6, V-2, IV-58, IV-71 ve IV-79 den yararlanarak çıkardık.
2. 1972 ve 1977, incelenen döküman, s. 88, tablo 17.

TABLO — 6

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
YURTIÇİ TASARRUFLARIN DAĞILIMI

	Kalkınma Hızı	Kamu Tasarrufu %	Özel Tasarruf %	Toplam
1963	7.7	48.8	51.2	100.0
1964	4.9	52.8	47.2	100.0
1965	4.6	52.8	47.2	100.0
1966	10.3	53.4	46.6	100.0
1967	6.1	53.4	46.6	100.0
1968	6.7	55.1	44.9	100.0
1969	6.3	54.1	45.9	100.0
1970	4.8	53.7	46.3	100.0
1971	8.2 (*)	53.6	46.4	100.0
1972	—	43.0	57.0	100.0
1977 (A ₀)	6.0	41.7	58.3	100.0
1977 (A ₆)	6.5	48.3	51.7	100.0
1977 (A ₈)	7.0	53.8	46.2	100.0
1977 (A ₁₀)	7.5	59.0	41.0	100.0

(*) DPT'nin tahmini.

1. 1963-71 arası, Yıllık Ekonomik Raporlar.

2. 1972 ve 1977, incelenen döküman, s. 71, tablo 7.

TABLO — 7

PLANLI DÖNEMDE VE MODELDE
ADAM BAŞINA VERGİ YÜKÜ

	Devlet Gelirleri (*) (Milyon T.L.)	Nüfus (**) (Bin kişi)	Adam Başına Vergi Yüğü (T.L.)	Adam Başına Vergi Yüğü Endeksi
1963	13 761	29 655	464	100
1964	14 552	30 394	479	103
1965	15 591	31 151	500	108
1966	16 845	31 928	528	114
1967	18 791	32 724	574	124
1968	19 938	33 539	594	128
1970	21 601	34 375	628	135
1971	28 086	35 232	797	172
1972	36 034	37 008	974	210
1977 (% 6)	43 679	41 845	1 044	225
1977 (% 6.5)	48 559	41 845	1 160	250
1977 (% 7)	53 550	41 845	1 280	276
1977 (% 7.5)	59 549	41 845	1 423	307

(*) Modelde bütün büyüklükler 1967 fiyatları ile verildiğinden devlet gelirlerini 1967 fiyatları ile ifade ettik. «Devlet gelirleri» deyimini, konsolide bütçe gelirlerini kapsamak üzere kullandık.

(**) 1970 ten sonraki nüfus rakamlarını şu formülün yardımı ile bulduk:
 $Nüfus_t = (35\,232) \cdot n \log 1.0249$; $n = 2$ ve 7 .

1. 1963-70 arası, Bütçe Gerekçeleri, Maliye Bakanlığı.

2. 1972 ve 1977, incelenen döküman, s. 88, tablo 17.

TABLO — 8

PLAN MODELİNDE
REFAH ÖLÇÜSÜ OLARAK
ADAM BAŞINA TÜKETİM

	Kalkınma Hızı	Adam Başına Tüketim (*) (T.L.)
1972		3 186
1977 (A ₀)	% 6	3 757
1977 (A ₆)	% 6.5	3 752
1977 (A ₈)	% 7	3 743
1977 (A ₁₀)	% 7.5	3 729

(*) 1967 fiyatlarıyla.

1. İncelenen döküman, s. 7, tablo 7.